

A SZOMBATHELYI KÖZÖSSÉGI SZÁLLÁS

A MAGYAR EMBERI JOGVÉDŐ KÖZPONT ÉS
A MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG VIZSGÁLATA

A Belügyminisztériummal aláírt megállapodás alapján három emberi jogi szervezet – a Cordelia Alapítvány, a Magyar Emberi Jogvédő Központ (MEJOK) és a Magyar Helsinki Bizottság – 1999. február 28. és március 6-a között, 38 munkatárs bevonásával végzett megfigyelést a Szombathelyi Határőr Igazgatóság közösségi szállásán. A megfigyelést végzők között volt: három orvos (egy igazságügyi-orvosszakértő, egy pszichiáter, egy gyermekorvos), egy pszichológus, továbbá egy három tagú filmes forgatócsoport. A megfigyelés során angol, német, francia, albán, szerb, arab, perzsa (dari) tolmácsolást tudunk biztosítani. A munkatársak közül egyszerre átlagosan 10-12 személy tartózkodott a közösségi szálláson.

A határőrség idegenrendészeti osztályának tájékoztatása szerint az érkezésünket megelőző napon 361-en tartózkodtak a szálláson, közülük 12 fő 14 éven aluli gyermek. A külföldiek közül 97 bangladesi, 12 iraki állampolgár volt. A befogadottak legnagyobb csoportját, jóval több mint a felét, albán nemzetiségű jugoszláv állampolgárok (koszovóiak) alkották.

ÁLTALÁNOS BENYOMÁSOK

A közösségi szállásra először belépőt nyomasztó látvány fogadja. Az egész nap homályos folyosókon a külföldiek céltalanul járkálnak ide-oda, látogató megjelenése a ráccsal lezárt körletben rendkívüli eseményszámba megy: a vendéget körülveszik, kérdésekkel ostromolják,

és nagy örömmel invitálják a szobájukba. A határőrök általában csak naponta egyszer, a körlet létszámának ellenőrzése céljából lépnek be a külföldiek folyosójára, akkor is fehér kesztyűben – tekintettel a fertőzésveszélyre.

A körlet vizesblokkjának kövezetét mindenütt víz borítja, a bejárat előtt is tócsákban áll a piszkos víz. A hálólhelyiségek zsúfoltak, a nagyobbakban 10-12 ágy, a külföldiek ruhái jobbára az ágy alatt, vagy az ágyon vannak elhelyezve. Az érkezésünket megelőző napokban kaptak a szobák néhány kis szekrényt, amelyek azonban nem zárhatóak. A látogatás befejezése előtti napon helyeztek el a körletek vizesblokkjában

egy-egy régi típusú, dobtársas mosógépet. A közösségi szállás lakói – kevés kivétellel – nem járhatnak ki a városba, de még a határőr-igazgatóság udvarára sem. Szabad levegőn naponta néhány percet töltenek, amíg körletenként elkülönítve a szállás épületéből zárt alakzatban átvonulnak az étkezőhelyiségbe.

A közösségi szálláson, 1998 augusztusa óta, amióta a szállásokról csak kivételesen lehet kijárni, ketten követtek el öngyilkosságot. Szombathelyen öngyilkosság még nem volt, de öngyilkossági kísérletre többször is sor került. A távozásunkat követő héten egy iráni fiatalember került kórházba „falcolás” következtében.

Az etnikai konfliktusok elkerülése végett a különböző nemzeti csoportokat, amennyire lehetséges, külön körletben tartják. Két folyosó kizárólag a koszovóiaké, a

A Magyar Emberi Jogvédő Központ (MEJOK) olyan, kormánytól független alapítvány, amit fiatal magyarok alapítottak 1993-ban, hogy ingyenes segítséget nyújtsanak az emberi jogi sérelmek magyarországi áldozatainak. A megalapítás óta több mint négyezer embernek segítettünk. A központ azoknak az egyéneknek vagy csoportoknak ad támogatást, akiknek az Európai emberi jogi konvencióban vagy más, Magyarország által ratifikált nemzetközi szerződésben leírt jogai sérülnek. A MEJOK jogi tanácsot ad a hozzáférőknek, konzultál ügyükről, vállalja bíróság előtti képviseletüket. Ügyfeleink többnyire különböző, védtelenebb helyzetű csoportok tagjai (kisebbségek, migránsok, nők, gyerekek). Az alapítvány fellép a kisebbségekkel, illetve idegenekkel, menekültekkel szembeni elleni diszkriminációval szemben, kivizsgál olyan hivatalos intézkedések elleni panaszokat, amelyek szerint megsértettek, megaláztak, testileg vagy lelkileg bántottak egyéneket. A MEJOK független szervezet. Soha nem fogadott el semmiféle támogatást kormánytól, politikai párttól., ideológiai csoporttól, vagy olyan más csoportosulástól, amely veszélyeztetné függetlenségét. Munkáját az önkéntesek áldozatos segítsége mellett hazai, valamint külföldi alapítványok és intézmények támogatása teszi lehetővé, külön megemlítendő közülük az angol, az amerikai, a kanadai és a holland budapesti nagykövetség, a Soros Alapítvány, a Nyílt Társadalom Alapítvány, a Raoul Wallenberg Alapítvány, a Westminster Foundation for Democracy, az US Aid, a Humanitas Civitatis Alapítvány.

harmadik körletben főképp bangladesiek laknak, továbbá néhány afrikai, a negyedik körlet „vegyes”, itt arabokat (iraki, palesztin, algériai), afgánokat, szerbket tartanak. Itt él a szállás vajdasági magyar lakója is. Sétáló Sándor hét éven át részesült menedékesként „ideiglenes védelemben”, a nagyatádi menekülttáborban a Menekültügyi és Migrációs Hivatal (MMH) tolmácsként foglalkoztatta. Minthogy menedékes státusza a kormány rendelete nyomán 1998. október 31-ével megszűnt, az MMH bicskei ügyosztályának kezdeményezésére a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság kiutasította, és a szombathelyi közösségi szállást jelölte ki számára kötelező tartózkodási helyül. Társai többségével ellentétben napközben kijárhat.

A KÜLFÖLDIEK JOGI HELYZETÉNEK ELLENTMONDÁSAI

A közösségi szálláson tartózkodók az idegenrendészeti törvény (Idtv.) szempontjából „jogsértő külföldiek”, akik illegálisan léptek Magyarország területére, illegálisan tartózkodtak az országban, vagy illegálisan próbálták meg elhagyni az országot (illetve hagyták el, majd Ausztriából toloncolták őket vissza). A menedékjogról szóló törvény (Met.) szempontjából ugyanezek az emberek többségükben menedékkérők. Némelyeknek a Menekültügyi és Migrációs Hivatal engedélyezi a hivatal valamelyik befogadó állomásán való tartózkodást, ahol a menedékkérő mozgásszabadsága jóval nagyobb, mint a közösségi szállásokon, holott jogállásuk semmiben sem különbözik azokétól, akik a szálláson maradnak. A szálláson tartózkodók többsége nem, vagy legfeljebb fegyveres kísérettel hagyhatja el a szállást, például pénzváltás, postai küldemény átvétele céljából. Az áthelyezésre elvben gyermekes családok, kísérő nélküli fiatalok, nők, idősek vagy betegek esetében kerül sor, de a főszabály alól sok a kivétel: olykor egyedülálló fiatal emberek is átkerülnek a befogadó állomásokra, máskor kisgyerekes családok is a közösségi szállásokon maradnak. Ez sokszor ad okot értetlenségre, gyanakvásra a külföldiek körében. Megjegyezzük: az emberi jogi szervezetek véleménye szerint a menedékkérőknek általában a befogadó állomásokon volna a helyük, a diszfunkcionális közösségi szállások helyett a menekültügyben illetékes szakhatóság, az MMH befogadó állomásait kellene fejleszteni.

JÁRVÁNYVESZÉLY

A Met. értelmében a menedékkérőknek szűrővizsgálaton kell átesnie¹. A szűrővizsgálat elvégzését éppen

Szombathelyen a városi rendelőintézet megtagadta, mert az MMH a jogszabályok előírásával ellentétesen², a vizsgálati költségeket – források híján – nem fizeti ki. A szűrésnek egyébként sem volt értelme, hiszen a szűrésen átesett menedékkérő együtt élt a közösségi szálláson a szűrésre nem kötelezett illegális migránsokkal. A helyzetet az MMH úgy oldotta meg, hogy megszüntette, illetve a menedékjogi eljárás pozitív befejezése utánra halasztotta a közösségi szálláson elhelyezett menedékkérők szűrését. Ez a megoldás racionális, csak éppen ellentétes a hatályos jogszabályokkal. A jelen helyzet egyúttal természetesen folyamatos járványveszélyt jelent. Senki sem tudja, hányan fertőződtek meg a közösségi szállásokon tbc-vel, lappangó trópusi betegségekkel, hányan lettek HIV-pozitívak.

KÖLTSÉGVISELÉS

A közösségi szálláson elhelyezetteknek meg kell téríteniük elszállásolásuk, ételmezésük költségeit. Az idegenrendészeti hatóság az eltávozóknak – akár végleg elhagyják az országot, akár más közösségi szállásra vagy befogadó állomásra helyezik át őket – kiállítja a szálláson való tartózkodás számláját³, amelynek összege átlagosan napi 600-650 forint. A befogadó állomáson a menedékkérő ellátásáról, ha nem rendelkezik pénzzel, a menekültügyi hatóság gondoskodik (két hónap múltán még zsebpénzzel is ellátja), az ellátás költségeit a kérelmezőnek a kérelme elutasítása esetén sem kell megtérítenie. A közösségi szálláson tartott menedékkérő ezzel szemben tetemes tartozást halmoz fel a kérelme jogerős elbírálásáig. Nincs jogszabályi rendelkezés, amely kimondaná, hogy megszűnik-e és milyen módon, a menekültkénti vagy befogadottkénti elismerés után a tartozás. Rendelkezés híján elképzelhető, hogy egy menekültként elismert személy valamely nyilvántartásban úgy szerepel, mint aki köztartozását nem egyenlített ki, vagy egy befogadott utóbb turistaként – tartozása miatt – nem térhet vissza az országba. A visszásságot tetézi, hogy a napi költségek kiszámítása szállásról szállásra változik: a napi elhelyezési költség Szombathelyen 280, Nagykanizsán 350 forint. E költségek a szállás létszámának növekedése következtében sem csökkentek, annak ellenére, hogy 1998 augusztusa óta az egy főre eső légtér nyilvánvalóan kevesebb lett mindkét szálláson. Nagykanizsán napi száz forinttal számolják fel a mosatási költségeket, így ez az egyetlen olyan közösségi szállás, ahol a mosatásból származó bevétel meghaladja a mosatás tényleges kiadásait. Információink szerint a nagykanizsai szálláson egyébként az útlevéllel rendelkező külföldi is csak akkor távozhat önkén-

tes jogkövetőként a szállásról, ha egyúttal rendezi felhalmozódott tartozását. Ezt az állítást támasztja alá, hogy a nagykanizsai szálláson a külföldiek tartozásának megtérülése szembeszökően magasabb arányú, mint a többi közösségi szálláson.

KÍSÉRŐ NÉLKÜLI FIATALKORÚAK

A gyermekes családok előbb-utóbb átkerülnek a befogadó állomásra. Ez nem vonatkozik az egyedül érkezett fiatalkorúakra: a határőr-igazgatóság idegenrendészeti osztálya feltehetőleg nem is tudja, kik a fiatalkorúak a szálláson tartózkodók közül. Tájékozódásunk során a közösségi szálláson 12 tizennyolc éven aluli, kísérő nélküli menedékkérővel találkoztunk, hatan közülük koszovói albánok, négyen bangladesiek, egy Afganisztánból, egy pedig Ghánából érkezett. A csoportunk számára megismerhetővé vált iratok tanúsága szerint az eljárásban a gyámhatóság képviselője egy esetben vett részt, és azt rendben lévőnek találta. A jelenség nem kivételes: 1998-ban 209 kísérő nélküli fiatalkorú menedékkérő érkezett Magyarországra.

A SZÁLLÁS ELHAGYÁSA

A közösségi szállásokon elhelyezett külföldiek leg súlyosabb sérelme, hogy a közösségi szállást nem hagyhatják el, onnan nem járhatnak ki. Nem kívánunk itt a közösségi szállások lezárásával kapcsolatos régóta folyó jogi vitába belebocsátkozni. Elegendő utalni arra, hogy az Idtv. szerint a kötelező tartózkodási hely kijelölése a külföldi számára (ennek aletesete a közösségi szálláson való elhelyezés) idegenrendészeti őrizetnek nem minősülő szabadságkorlátozás⁴. A kijelölt tartózkodási helyen csak olyan szabadságkorlátozásnak van helye, amely az idegenrendészeti eljárás lefolytatása, illetve a szállás rendjének fenntartása érdekében szükséges⁵. A közösségi szállásról való kijárási jogát a Nógrád Megyei Bíróság több mint ötven jogerős végzésben erősítette meg, legújabban húsz ilyen tartalmú nem jogerős végzést hozott a Kiskunhalasi Városi Bíróság. Igaz, vannak ezzel ellentétes tartalmú bírói végzések is.

Valószínűnek tetszik továbbá, hogy a külföldiek fogva tartása a közösségi szállásokon ellenkezik az Emberi jogok európai egyezménye 5. cikkével. Az egyezmény megengedi ugyan a külföldi fogvatartását kiutasítása vagy kiadatása céljából, de a strasbourgi esetjog azt is világossá teszi, hogy a fogvatartás nem lehet olyan hosszú, hogy az már szabadságvesztésnek minősüljön, illetve ne feleljen meg a célhoz kötöttség és az arányosság követelményeinek.

A közösségi szálláson való „elhelyezést” a hatóság nem tekinti fogvatartásnak, de ez természetesen éppen olyan játék a szavakkal, mint az a – a strasbourgi bíróság által megcáfolt – állítás, hogy a repülőtér tranzitónájában tartózkodó külföldi nincs az ország területén. A közösségi szálláson való fogvatartás olyan fogvatartás, amelynek nincsenek szabályai, amely egyetlen, a fogvatartottak számára jogszabályban meghatározott jogot nem biztosít a külföldieknek. A közösségi szállások lezárásával a múlt év augusztusában az idegenrendészeti hatóságok olyan intézményt hoztak létre, amelynek nincs megfelelője az Európai Unió országaiban. A közösségi szállás ugyanis sem a nyitott menekülttáborral (befogadó állomással), sem a céljaiban és időtartamában szigorúan korlátozott toloncőrizettel nem vehető össze. (A közösségi szállások lezárásának nyilvánvaló célja az illegális migráció megállítás. Ennek azonban nem az időhatár nélküli fogvatartás a legitim eszköze, hanem egyrészt a menedékkérőkkel való tisztességes bánásmód, másrészt a tiltott határátlépés szankcionálása.)

A közösségi szállások lezárásának „alapja” az Országos Rendőrfőkapitány és a Határőrség Országos Parancsnoka 46/1998-as számú együttes intézkedése. Ez azonban csak azokra a külföldiekre vonatkozik, akik személyazonosságukat hitelt érdemlően nem tudják igazolni. Ezt a határőrség Szombathelyen, de más igazgatóságokon is – állítólag szóbeli, vagy írásos, de mindenképpen belső használatú, az érintettek számára nem megismerhető utasítások alapján úgy értelmezik, hogy a külföldi személyazonosságát csak olyan okirat igazolja, amelyet Magyarországon személyazonossága igazolására egyébként is fölhasználhat – magyarán csak az érvényes útlevelel fogadható el. Ennek következtében az arcképpel ellátott jugoszláv személyi igazolványt sem fogadják el hiteles személyazonosító igazolványnak. A gyakorlatban azonban még az érvényes útlevelel sem elegendő: az ügyintézés időközben túllépte az együttes intézkedést is. Szombathelyen a közösségi szállásról azt engedik ki, akit ki akarnak engedni. Hosszú ideig szinte senkit, aztán március 6-án 40 főt. Természetes, hogy az így kiengedett emberek élnek a talán soha vissza nem térő alkalommal és megszöknek. Ez utóbbi újabb érv arra, hogy senkit sem szabad kiengedni.

Az igazgatóságon bevezették azt az alapjaiban jó rendszert, hogy minden körlet szószólókat választ, akik heti rendszerességgel megbeszélhetik a körlet problémáit az igazgatóság illetékeseivel. A szószólók ígéretet kaptak, hogy heti két alkalommal kimehetnek a szállásról – ez az önkényesen megadott kedvezmény nyilvánvalóan nagyon jó arra, hogy bizalmatlanságot keltsen a szószólókkal szemben, illetve azt a látogatást keltse, hogy a kijárási jog, amelyet a

határőrségnek tetsző magatartással kell kiérdemelni. Más kérdés, hogy az egyik interjúalanyunk, akit három héttel korábban választottak meg szószólónak, elmondta, sem korábban, sem a megválasztása óta nem hagyhatta el a közösségi szállást.

A Szombathelyen készült kérdőívek statisztikus feldolgozása még nem fejeződött be, de az számszerű elemzés nélkül is kimondható, hogy a közösségi szállás lakói – egy csekély kisebbség kivételével – két-három-négy hónapja, ott tartózkodásuk kezdete óta egyszer sem hagyhatták el a közösségi szállást. Holott éppen a koszovói albánok mintegy felének személyi igazolványa, egy kisebb részének pedig útlevele is van.

Ez utóbbira jó példa Murtezi Ljatif ügye. A jugoszláv állampolgárságú fiatalember március 3-án szökést kísérelt meg, de lezuhant a kerítésről, eltörte a kezét és elfogták. A múlt év november 4-én Győrből helyezték Szombathelyre, azóta egyszer sem hagyhatta el a szállását. A szökési kísérlet kapcsán derült ki, hogy érvényes útlevele van, de azt a győri igazgatóság nem küldte át Szombathelyre. Elfogása után választás elé állították: vagy „önként” hazatér, vagy idegenrendészeti őrizetbe kerül. A fiatalember a hazatérést választotta, noha elmondta, kitoloncolása esetén feltehetőleg nyomban besorozzák.

FELELŐSÉGÁTHÁRÍTÁS, AZ ÜGYIRATOK BUJKÁLÁSA

A szombathelyi közösségi szálláson tartózkodók ügyének általában több gazdája van. A különböző hatóságok, bármilyen kérdés merül fel, egymásra mutatnak, egymásra hárítják a felelősséget. Az idegenrendészeti határozatokat vagy valamelyik megyei rendőr-főkapitányság, vagy egy másik, elsősorban a győri vagy nagykanizsai határőr igazgatóság hozza meg. Ha a külföldi arra kér engedélyt, hogy kimehessen a városba, kérését sokszor azzal hárítják el, hogy ehhez a rá vonatkozó határozatot az elrendelő szervnek kellene módosítania. A befogadó állomásra való áthelyezés az MMH győri ügyosztályának kompetenciája, az áthelyezésre vonatkozó kérelmeket a szombathelyi igazgatóság elhárítja: az az MMH ügye. A szállásról való kijárási ügyekben viszont a valóságos ügygazda, az MMH nem visel semmilyen felelősséget. Hiába képzelet a külföldi, hogy miután két hónapos bezártság után az MMH ügyintézője meghallgatta, és átadta az areképes menedékkérő igazolványt – amely a külföldit magyarországi tartózkodásra jogosítja –, végre kimehet a szabad levegőre. A szállásról való kijárási engedélyezése továbbra is az idegenrendészeti hatóság jogköre. Amikor felvetődött a kérdés, miért nem jár-

hatott ki a szállásról a fentebb már említett Murtezi Ljatif, hiszen – mint a kiutasító határozatból kiderült – van érvényes útlevele, ezt az állítást szinte rágalomnak minősítették. Végül miután az is kiderült, hogy az útlevél a győri igazgatóságon van, a további kérdéseket az idegenrendészet képviselője úgy utasította vissza, mintha egy szuverén külállam belügyeibe való beavatkozásra akarnók rábírn.

Ez a helyzet rendkívüli módon megnehezíti a külföldiekkel foglalkozó ügyvédek, a jogsegélyt nyújtó szervezetek munkáját is. A szombathelyi igazgatóság idegenrendészeti osztályán ügyfeleink egy részének aktáját egyáltalán nem találták meg, más esetekben az akta csupán a kiutasításra, illetve a kötelező tartózkodási hely kijelölésére vonatkozó határozatokat tartalmazta, az idegenrendészeti meghallgatás jegyzőkönyvét azonban nem: a meghallgatás Győrben vagy Nagykanizsán történt. Számos esetben az is előfordult, hogy a meghatalmazott képviselőtől az aktába való betekintést azzal tagadták meg, hogy forduljon az idegenrendészeti eljárást lefolytató hatóságokhoz.

A közösségi szálláson tartózkodó külföldiek elhelyezéséről a határőrség dönt, ennek következtében nem csak az ügyvédnek kell ügyfele után utaznia Nagykanizsáról vagy Győrből Szombathelyre, de az MMH illetékes ügyosztálya munkatársainak is. Az MMH győri ügyosztályán az elmúlt hónapokban mindössze két ügyintézőnek kellett foglalkoznia a győri, illetve szombathelyi közösségi szálláson elhelyezett menedékkérőkkel. A szombathelyi szállásra kijáró ügyintéző az elmúlt évben 21 ezer kilométert autózott, hogy hetenként több alkalommal meghallgathassa az ügyosztály Szombathelyen elszállásolt ügyfeleit, és ügyhataléka így is 280 ügyre nőtt. Azokkal, akik Nagykanizsán nyújtották be menekültekérelmüket, az MMH budapesti ügyosztálya foglalkozik. A kérelmezők egy részét időközben Szombathelyre helyezték át, most tehát a budapesti ügyintézőnek Szombathelyre kell utaznia a kérelmezők meghallgatása végett. A menekültügyi iratok hollétét a jogi képviselő így csak a legnagyobb nehézségek árán tudja kinyomozni, hiszen előbb azt kell megtudnia, hogy az ügyiratok Győrben, Budapesten vannak-e, vagy útközben az ügyintézőnél (az utazó ügyintéző, ha történetesen nem abban a városban lakik, ahol hivatali szobája van, két kiszállás között kénytelen hazavinni esetleg több tucat menekültügyi aktát, hiszen a hétvége után a következő héten ismét kiszálláson kezd, és több száz kilométeres kerülőt kellene megtennie csupán azért, hogy az aktákat az ügyosztály szekrényében helyezhesse el). Az aktáknak ez a fellelhetetlensége rendkívüli mértékben megnehezíti a menedékkérő képviselőjének a munkáját, és az esetek jelentős részében lehetetlenné teszi, hogy a me-

nedékkérő hozzájuthasson ahhoz a jogi képviselőhöz, amelyet a törvény lehetővé tesz számára.

AZ IDEGENRENDESZETI ELJÁRÁSRÓL

A külföldiek a velük szemben lefolytatott idegenrendészeti eljárásból semmit sem értenek. Általában nem tudják, mit jelent a három határozat (kiutasítás, a kiutasítás felfüggesztése, a kötelező tartózkodási hely kijelölése), amelyet kézhez kapnak, és nem tudják, milyen jogorvoslati lehetőségek állnak rendelkezésükre. A kérdéseinkre adott válaszokból kiderül, hogy a tolmácsok a jogorvoslatra vonatkozó útbaigazítást többnyire egyáltalán nem fordítják le, de volt, aki azt mondta el, a tolmács jogorvoslati igényre vonatkozó kérdés helyett olyan kérdést fogalmazott meg, amelyre csak nemmel válaszolhatott.

A határőrségi meghallgatás sillabusza szerint a meghallgató rákérdez a külföldi menekülésének okaira. A külföldiek nagy része úgy gondolja, hogy a válasz révén már menedékjogot kért, sőt – minthogy nem tudja megkülönböztetni az idegenrendészeti és a menekültügyi eljárást – azt hiszi, hogy menedékkérelme ügyében hallgatták meg. A kiutasító határozat felfüggesztésének indoklásába – például Győrben – olykor beírják, hogy a felfüggesztésre a menekültügyi eljárás miatt kerül sor, sok esetben azonban a határozat csak az útiokmány hiányára utal, és így nem derül ki belőle, megindult-e a menekültügyi eljárás. Az idegenrendészeti eljárás jegyzőkönyve sokszor a határozatot hozó hatóságnál marad, s így még a külföldi jogi képviselője sem tudja megállapítani, kérte-e ügyfele a menekültkénti elismerést, és megindult-e ügyében az eljárás.

INFORMÁCIÓHIÁNY

A közösségi szálláson elhelyezettek számára az egyik legsúlyosabb pszichikai megpróbáltatás, hogy nem tudják, hogyan áll az ügyük, nem tudják, mi fog történni velük, meddig lesznek bezárva a közösségi szállásra. A várakozás azért is kínzó, mert hiába ír elő a törvény a menekültügyi meghallgatásra öt napos határidőt, sokszor a kérelem beérkezése után két hónappal sem kerül rá sor. De beérkezett-e a kérelem, van-e egyáltalán eljárás? Erre a kérdésre legkevésbé a külföldi tud válaszolni.

Látogatásunk során 22 bangladesi írt alá egy közös, négy pedig egy-egy külön meghatalmazást, munkatársunk számára, hogy tudja meg, megindult-e egyáltalán a menekültügyi eljárás ügyükben. A kérelmezők közül 8-ról az MMH győri ügyosztályán sikerült

megtudni, hogy az eljárás folyamatban van, és a győri ügyosztály illetékességi körébe tartozik. A többiekkel kapcsolatban az ügyosztálynak az volt a véleménye, hogy a kérelmező aktái vagy a budapesti ügyosztályon vannak, vagy egyáltalán nem indult meg menekültügyi eljárás. A szombathelyi látogatás után március 9-én levelet küldtünk az MMH központjába, s csatolva a meghatalmazást felsoroltuk azon bangladesiek nevét, akik szeretnék megtudni, hogy áll az ügyük, illetve van-e egyáltalán ügyük a menekültügyi hatóságok előtt. A megkeresésünkre többszöri érdeklődésünk ellenére a mai napig nem érkezett válasz, így a bangladesi kérelmezők, akik általában december óta vannak közösségi szálláson, máig sem tudják, hogy várhatják-e menekültügyi meghallgatásukat.

A menekültügyi kérelmek benyújtását, a kérelmekkel kapcsolatos információhoz való hozzájutást rendkívüli módon megnehezíti, hogy a közösségi szálláson benyújtott kérelmek, panaszok átvételének nincs adminisztrációja. A közösségi szálláson elhelyezettek, ha írnak egy kérvényt, azt csak a körlet előtt őrködő határőr tiszthelyettesnek adhatják át, átadásakor azonban semmiféle átvételi elismervényt nem kapnak, így nem tudhatják, mi történt a kérelemmel, továbbították-e például a Menekültügyi és Migrációs Hivatalhoz. Javaslatunkat, hogy a jövőben a körletek őrsége fektessen fel egy, a számlakönyvekhez hasonló átvevő füzetet, és az átvételt igazoló lap másolati példányát adják át a külföldinek, az igazgatóság vezető tisztjei szinte inzultusnak tekintették. Naponta mindenki ír egy sajtécédulát, hogy ki akar menni a szállásról – mondták –, hogy képzeljük azt, hogy a katonák az összes ilyen fecnit hivatalosan átvegyék. Az egyik vezető megjegyezte, a szabályos kérvényekre még illetékbélyeget is kellene ragasztani. Ez az igény ellentétes a 64/1994. (IV.30.) kormányrendelet (a továbbiakban R.) 55. § (1) bekezdés f) pontjával, amely szerint a közösségi szálláson tartózkodó külföldi jogosult kérelem, panasz előterjesztésére.

Hasonlóképpen információhiány gyötri azokat, akik úgy határoztak, hogy haza kívánnak térni. A fiatalok (17 éves) Uzzal Hossein édesanyja súlyos betegsége miatt február 14-én jelezte, hogy vissza akar térni hazájába. Találkozásunkkor, március 4-én semmiféle információja nem volt arról, kezdeményezte-e az idegenrendészeti szerv az útiokmány beszerzését. Látogatásunkig arról sem tájékoztatta senki, hogy közvetlenül is írhatna hazája Varsóban működő diplomáciai képviselőjének.

Az idegenrendészeti eljárás során a külföldiek két-féle tájékoztatót kapnak: az egyik változat csak magáról az idegenrendészeti eljárásról és a jogorvoslati lehetőségről szól, a másik a menedékjogi kérelem be-

nyújtásával kapcsolatban is tartalmaz információt. Megfigyeléseink szerint ezeket a tolmácsok egyáltalán nem fordítják le, a külföldiek úgy írják alá a tájékoztató átvételéről szóló nyilatkozatot, hogy a tájékoztató tartalmáról fogalmuk sincs. Szerencsére! A menekültügyi tájékoztató rész ugyanis a hatályos törvény elfogadása előtti állapotot tükrözi: jelenleg is arról tájékoztatják a külföldieket, hogy amennyiben nem európai országból jöttek, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságánál kérhetnek menedékjogot, illetve ha európaiak kérelmüket Magyarországra való érkezésük után 72 órán belül kell benyújtaniuk. Ugyanezt a tájékoztatót kaptuk kézhez a múlt év áprilisában Nyírbátorban, akkor a nyírbátori igazgatóság illetékesei úgy tájékoztattak bennünket, hogy az új tájékoztató még nem készült el. A szombathelyi tapasztalat szerint azóta sem.

A MENEKÜLTÜGYI ELJÁRÁSRÓL

Ausztriában, Németországban a menekültügyi hivatal nagy tekintélyű intézmény, jelentős apparátussal. Ha Ausztriában a hivatal meg akar hallgatni egy menedékkérőt, aki történetesen toloncőrizetben van, a rendőrség vagy a csendőrség előállítja a hivatal helyiségébe. Ausztriában a menekültügyi eljárásban az államigazgatási másodfok a Független Menedékjogi Szenátus, amelynek bírói képzettségű tagjait a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki, s így nem a kormány alárendeltségében működik.

Bár a menedékjogi törvény a magyar menekültügyi hivatalnak is jelentős döntési hatalmat ad, a gyakorlatban az intézmény alulfinanszírozott, elégtelen számú érdemi ügyintézővel dolgozik, akik munkaidejük jelentős részét a közösségi szállásokra való utazással töltik, és így lassanként az idegenrendészeti szervek civil segédhivatalává degradálódik. Ez a tendencia ellentétes az európai integráció követelményeivel, ahogy a közösségi szállások sem eurokompatibilisek.

A munkaerő hiánya, a feldolgozhatatlan ügyhátralék és a politikai nyomás, hogy a menedékkérők lehetőleg maradjanak a határőrség felügyelete alatt a közösségi szálláson, illetve hogy lehetőleg kevés kérelmező kapja meg a menekültstátuszt, a hivatali munka minőségére is kihat. Szűrőpróbaszerűen összehasonlítottuk azt, amit a menedékkérő munkatársunknak elmondott menekülése okairól azzal, ami belekerült az MMH meghallgatási jegyzőkönyvébe.

P, szikh nemzetiségű afgán állampolgár a jegyzőkönyv szerint azt mondta, azért menekült el, mert a tálibok hatalomra kerülése óta Afganisztánban nincs televízió, nincs villany, nincs iskola, a nők nem járhatnak ki az utcára. Őt pedig arra akarták rávenni, hogy

hagyja el szikh vallását, és térjen át az iszlám hitre. Azt is mondta, figyelmeztették, meg fogják ölni, mert egy tálib előtt panaszkodott erre a helyzetre. Mindezt kérdőívünk kérdéseire válaszolva is elmondta, de hozzátette, a tálibok újra meg újra bejöttek a szövegtáblájába, rá akarták kényszeríteni, hogy az iszlám szokás szerint imádkozzon, és amikor vonakodott, több alkalommal ostorral megverték.

O, a gázai övezetből elmenekült palesztin, a jegyzőkönyv tanúsága szerint azt mondta el, azért menekült, mert az izraeli rendőrség keresi: az Aldzsihad párttal való együttműködéssel, szórólapok terjesztésével gyanúsítják. Munkatársunknak válaszolva azt is elmondta, hogy testvérét megölték, testvére miatt őt is többször kihallgatták, 1996 és 1998 között többször őrizetbe vették, bántalmazták, bár eljárás nem indult ellene.

Nyilvánvaló, hogy a nekünk nyugodt, nem sietős körülmények között elmondott részletek, hitelességük felderítése fontos összetevője (volna) a menekült eljárásnak. A Kanadában menedékjogot kért magyar romákat több héten át, több alkalommal meghallgatták, részletes írott életrajzukat összehasonlították szóbeli meghallgatásuk jegyzőkönyvével, szakértőket vontak be a döntési folyamatba. Nyilvánvaló, egy olyan bonyolult kérdést, hogy egy távoli országban a diszkrimináció etnikai üldöztetésnek minősül-e, illetve megalapozza-e az üldöztetéstől való félelmet, nem válaszolható meg egyetlen fél órás meghallgatás alapján. Ez igaz a Magyarországon menedéket kérő kurdok, irakiak, palesztinok stb. ügyeire is: ezek érdemi elbírálásához is sokkal részletesebb meghallgatásra, sokkal több szakértői anyag figyelembe vételére, több érdemi ügyintézőre és az ügyintézők szakosodására volna szükség.

ÉLET A SZÁLLÁSON

A közösségi szállás folyosóján ki van függesztve a szállás napirendje, de az írott szövegnek kevés köze van a valósághoz. A napirend értelmében a külföldiek hétfőn, szerdán, pénteken és vasárnap 1030 és 1200 között tartózkodhatnak a szabad levegőn. Ezzel szemben azt tapasztaltuk, hogy március 1-én, hétfőn néhányan futballoztak az udvaron, ettől eltekintve azonban ottlétünk alatt senkit sem láttunk a közösségi szállás udvarán. A megkérdezett külföldiek általában azt mondták, hogy sosem engedik ki őket a szabad levegőre. Az igazgatóság területén kíséret nélkül még a magyar állampolgárságú látogatók sem közlekedhetnek, a szabad levegőn tartózkodó nagy számú külföldi felügyeletét az igazgatóság állománya nyilvánvalóan nem tudja megoldani. Ez az objektív prob-

léma minden bizonnyal érthető. Csakhogy az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága az objektív nehézségekre való tekintet nélkül marasztalta el Magyarországot amiatt, hogy a közösségi szálláson elhelyezettek számára nem biztosítják a szabad levegőn való tartózkodást.

A kormányrendelet és a mellékletét képező házi-rend értelmében a külföldiek látogatót fogadhatnak⁶, a napirend szerint hetenként három napon, kedden, csütörtökön és szombaton 1100 és 1200, valamint 1600 és 1700 között. Ez azt a látszatot kelti, mintha a külföldi akár heti hat órát is tölthetne hozzátartozóival. Valójában a látogató helyiségek csekély száma miatt, továbbá a külföldivel való találkozást megelőző adminisztráció, ruhavizsgálat következtében a látogatás tényleges időtartama 10-15 percre korlátozódik. Minthogy egyszerre csak annyi látogatót engednek be, amennyi hely a látogatók fogadására szolgáló helyiségekben rendelkezésre áll, a látogatóknak időnként egy óránál is tovább kell várakozniuk az igazgatóság bejárata előtt, hogy 10 percre találkozhassanak a hozzátartozóikkal. Ha 1100 és 1200 között – a sok esetben Ausztriából, Németországból érkezett – a látogatónak nem sikerül bejutnia, négy órákor újra kezdheti a várakozást, a szabad ég alatt, fagyban, esőben.

A körletekben a tisztálkodási lehetőség – meleg víz, naponkénti zuhanyozás – biztosított, tisztasági szereket (szappan, fogkefe, fogkrém, borotválkozási szerek) a külföldiek rendszeresen kapnak, mosószert egyesek szerint igen, mások szerint nem. (A legtöbben azt mondták, hogy a folyosó felmosásához használt Ultrát használják a mosáshoz is.) Mosni a mosdóban, vagy az egyik felmosó vödörben szoktak. Mint fentebb jeleztük március 5-én minden körlet kapott egy dobtárcás mosógépet.

A szobákat és a folyosókat a külföldiek maguk takarítják, általános azonban a panasz, hogy nem kapnak megfelelő takarítóeszközöket. A határőrök szerint a kapott eszközöket a külföldiek eltörlik. Az ágyakkal telezsúfolt szobákat azonban amúgy sem lehet rendesen kitakarítani.

Óvszerhez a szálláson belül nem lehet hozzájutni, és az tudomásunk szerint a kantinban sem kapható. A határőrtisztek között állandó derűtség forrása, hogy a külföldiek óvszer híján nejlon zacskót használnak.

Ruházati cikkeket a külföldiek nem kapnak, mindenki azt a ruhát, fehérneműt hordja, amelyben – esetleg hónapokkal ezelőtt – elfogták. Az ágyneműt egyesek elmondása szerint hetente, mások szerint kéthetente cserélik.

Az étkezéstről megoszlanak a vélemények: van, aki többé-kevésbé elégedett a kapott étellel, mások azt állítják, hogy semmit nem lehet megenni. A kosztról

kialakult vélemény jelentős mértékben függ a külföldi vallásosságától: az iszlám vallási előírásokat a koszovói albánok kevésbé veszik komolyan, ellentétben a bangladesiekkel, irakiakkal. A legtöbb panasz a hideg vacsorával kapcsolatban merül fel, a vacsora szinte minden esetben kenyér és konzerv. A konzerv felírástól kiderül, hogy mind a marha-, mind a baromfimáj konzerv sertésszalonnát is tartalmaz. Ezt a külföldiek is tudják, és akik tartják magukat a vallási előírásokhoz, azok a vacsorát nem fogyasztják el.

Részben ezért is van nagy jelentősége a vásárlásoknak. Kiegészítő élelmiszerhez, kávéhoz, tejhez, cigarettához, a külföldiek két forrásból tudnak hozzájutni: a kijáró külföldiektől vásárolnak (illetve őket bízzák meg, hogy vásároljanak számukra), vagy ebédidőben az ebédlőhelyiségben működő kantinból. A kantinban az árak magasabbak az átlagos áraknál: egy liter tej 150 forint, a legolcsóbb cigaretta (Sopiane) 200, az ötven egységes telefonkártya 1000 forint (hivatalos ára 800), a 120 egységes 2000. A külföldiek elmondása szerint a kantinos külföldi fizetőeszközt is elfogadott: az ötven egységes telefonkártya tíz dollár, a 120 egységes húsz dollárba került. Ilyen üzletnek csoportunk egyes tagjai is szemtanúi voltak. Érdeklődésünkre az igazgatóság illetékesei elmondták, hogy a kantinosi helyet nem hirdették meg, mondván senki nem akar ide kijönni élelmiszert árusítani. Az árak és a számlaadási szabályok betartásának ellenőrzése – az igazgatóság illetékesei szerint – nem a határőrség feladata. A kantinossal kötött szerződést – minthogy nem volt feladatunk a hatóság ellenőrzése – nem ismerhettük meg. Észrevételeink megtételét követően a kantinos egy nyugtatómbból nyugtát adott, és a külföldiek elmondása szerint az árak is valamelyest mérséklődtek (a tej például már csak 130 forintba került).

Mint fentebb említettük, a holmijaikat a külföldiek az ágyon, az ágy alatt, vagy a falba vert szögeken tartják. Pénzét, értéktárgyait mindenki magánál hordja. Bár a határőrségnek van értékmegőrzője, ezt a megkérdezettek közül senki nem vette igénybe.

A közösségi szállások házirendje szerint a szállás lakói szabadon használhatják a rendelkezésre álló sportolási és művelődési lehetőségeket.⁷ Ilyenek azonban a szálláson tapasztalataink szerint nincsenek. Az egyetlen szórakozási lehetőség a tévénézés.

A külföldieket őrző, kísérő határőrök részéről fizikai erőszak alkalmazására külföldiekkel szemben ritkán kerül sor. A megkérdezettek túlnyomó többsége azt mondta, hogy a közösségi szálláson nem bántalmazták. Ezzel ellentétes módon néhányan nyilatkoztak, főként afrikaiak. Az egyiküket elmondása szerint, ok nélkül megpofozták, a másik szemtanúja volt annak, hogy egy külföldit, aki szökést kísérelt meg, elfogása után ütlegeltek. A határőrök – ellentétben a

rendőrökkel – kísérés közben a külföldieket nem bilincselik meg. (A rendőröket a bilincs alkalmazására rendőri objektumon kívüli kísérés esetén a szolgálati szabályzat kötelezi.⁸) A külföldiek közül sokan jelezték: ha nem is értik a szavakat, érzékelik, hogy a határőrök lekezelő módon szólnak hozzájuk, emiatt ugyancsak főként az afrikaiak panaszkodtak. Megvető, durva kifejezések használatáról számoltak be azok a magyar látogatók, akik a közösségi szálláson elhelyezett barátjukat, élettársukat keresték fel. Amíg a határőrök nem fedezték fel, hogy a látogató magyar, gátálatlanul használtak durva, lekezelő kifejezéseket.

A határőrség hivatásos állománya és a külföldiek között szinte semmiféle kommunikációs kapcsolat nincs. A kapcsolatot a közös nyelv hiánya is szinte lehetetlenné teszi: bár a külföldiek közül nagyon sokan beszélnek németül vagy angolul, a határőrök nyelvismerete nem elégséges ahhoz, hogy a kommunikáció létrejöhessen. De mint fent jeleztük, az is nehezíti a kapcsolatfelvételt, hogy a határőrök általában napjában csak egyszer mennek be a rács mögé, akkor is a lehető legrövidebb időre.

Nyilvánvalóan a hivatásos állományra is hat az a felfogás, hogy a közösségi szálláson tartózkodók jogsértő külföldiek. Alapjában véve bűnözőknek tekintik a szálláson tartózkodókat, akiknek a fő célja, hogy a hatóságot kijátsszák, megszökjenek, a szállás berendezési tárgyait, a használati eszközöket tönkretegyék. A szállás körülményeit, a rosszul működő vizesblokkokat, az elégtelen takarítást érintő megjegyzésekre az állandó válasz mind a vezetők, mind pedig az őrszolgálatot teljesítő tiszthelyettesek részéről az, hogy mindent a külföldiek tesznek tönkre. A kommunikáció egyetlen rendszeres formája a körletek szószólóival való, fentebb már említett, heti találkozó. Ez önmagában igen hasznos, csak persze a két legfontosabb kérdésre – „hogyan áll az ügyünk?”, „mikor mehetünk ki a városba?” – az összejövetelt szervező határőrtisztek sem tudnak válaszolni.

A határőrök – tisztek, tiszthelyettesek – kijelentéseiből egyértelmű, hogy mélységesen lenéznek a gondjaikra bízott külföldieket. Erre vallanak a szálláson tartózkodók szexuális életére tett megjegyzések, vagy az olyan kijelentések, hogy „ezek mielőtt idejötték, még életükben nem láttak szappant”. Holott például a koszovói albánok között igen sok a diák, az értelmiségi, meg az olyan ember, aki korábban éveken át dolgozott vendégmunkásként Németországban, Ausztriában.

A jugoszláviai háború képeit, az Albánia, Macedónia felé özönlő koszovói menekülteket látva különösen szégyenletesnek tűnik, hogy a hozzánk menekülőket a Menekültügyi és Migrációs Hivatal hónapokon át gazdasági migránsoknak minősítette. Az idegenrendészeti szervek pedig jogsértő külföldieknek tekintik és börtönkörülmények között tartják őket. Az osztrák és a német sajtóban a magyarországi közösségi szállások megnevezése: Sammellager. Ez a szó gyűjtőtábor jelent. Ugyanez a kifejezés a szó szerinti fordítása a koncentrációs tábornak is.

(Összeállította: Ill Márton és Kószeg Ferenc)

JEGYZETEK

1. Lásd: Met. 16. § c) pontja, 24/1998. (II. 18.) kormányrendelet (a továbbiakban Vhr.) 10. § (1) bekezdés.
2. Lásd Met. 49. § f) pontja.
3. Lásd 64/1994. (IV. 30.) kormányrendelet (a továbbiakban R.) 59. § (1)–(4) bekezdések.
4. Lásd: Idiv. 43. § (1) bekezdés.
5. R. 54. §.
6. Lásd: R. 55. § (1) bekezdés d) pontja, melléklet, A közösségi szállás házirendje 13. pont
7. R. melléklet, A közösségi szállás házirendje 15. pont
8. Lásd: 3/1995. (III. 1.) BM rendelet 82. § (10) bekezdés.